

alimara

REVISTA DE TREBALL SOCIAL

NÚMERO 40 / SEGONA ÈPOCA / DESEMBRE DE 1997

**Consell Insular
de Mallorca**

alimara

Núm 40

Segona Època, desembre de 1997

Edita: Consell Insular de Mallorca
Redacció: Servei d'Acció Social i Sanitat
General Riera, 67
07010 Palma
Tel.: (971) 76 07 62
Fax: (971) 76 19 52

Portada: **Xisco Fuentes**

Maquetació
i impressió: Gràfiques Son Espanyolet

Dipòsit Legal: PM - 128 - 1987

Els articles d'aquesta revista expressen únicament l'opinió dels seus autors.

En aquest bloc parlam també d'exclosos (abans hem parlat d'una iniciativa contra l'exclusió i també d'altres exclosos, els que delinqueixen i es posen fora de la llei). Uns exclosos que arriben a aquest punt després d'un llarg procés que començà, bàsicament, amb la toxicomania.

Ens introduceix en el tema una figura prou coneguda dins l'àmbit, en Jaume Santandreu, que, com podreu comprovar (si encara no ho heu fet llegint els seus llibres o els seus articles d'opinió als diaris) gaudeix d'un control molt acurat sobre la llengua catalana. Per això, és un plaer llegir els seus articles, independentment que es pugui estar d'acord o en desacord amb el seu contingut.

Amb l'article "Vers l'autodeterminació del moviment marginal", Jaume Santandreu fa una anàlisi de l'actual estat de la marginació al nostre país. A través de 5 punts ens presenta el manifest d'El Refugi, passa després a fer tres grans propostes i acaba l'article defensant l'autodeterminació del col·lectiu de marginats enfront de l'estructura de poder, tant tècnica com política, que segons ell, oprimeixen el col·lectiu. Per tant, un tema d'anàlisi prou important i prou delicat com perquè tots hi parem esment.

VERS L'AUTODETERMINACIÓ DEL MOVIMENT MARGINAL

Jaume Santandreu i Sureda,
Coordinador General de "El Refugi"

0. Introducció

El migrat cercle social de la "normalitat", és a dir, d'allò que s'entén pel "grau de socialització" fa que el bram dels exclosos sigui cada pic més ample i potent. De cada vegada són més -i, malauradament, seran- els escopits fora del sistema per les raons i a través dels mitjans que siguin.

L'anomenat "*moviment marginal*" a Mallorca començà ara fa uns vint-i-cinc anys. Durant aquest temps s'han engegat a l'illa una bona caterva d'iniciatives que pretenien -i encara ho pretenen, malgrat tot- intentar pal·liar tanques necessitats. Tot i així, els marginats, avui, ara, el *lumpen* de la misèria mallorquina, segueix tirada al carrer.

El perfil del marginat d'aleshores al d'ara ha canviat substancialment. S'ha passat d'una marginació clarament masculina on l'alcoholisme era la força excloent i que la mitjana d'edat de la qual es podria situar, si fa no fa, en els 40-45 anys (els anys 70), a una marginació actual ja no aclaparadorament masculina, on la pluritoxicomania és la marca de l'exclusió i en la que la mitjana d'edat pot situar-se entre els 20-35 anys. L'analfabetisme funcional dels patriarques ha esdevingut il·lustració (que no cal confondre amb cultura). De la submissió inicial s'ha acabat amb l'exigència de drets.

Malgrat tot, però, els marginats mallorquins d'avui, els fills d'aquells altres iniciàtics majoritàriament immigrants, segueixen tirats al carrer, sense que ningú no faci res per evitar-ho, ans al contrari: *el carrer* segueix essent per a molts centres d'acollida la "teràpia" més adequada per als díscols.

Si fa un quart de segle els marginats aconseguiren voltar-se de gent d'empenya -advocats laboralistes, sindicalistes, polítics...- que els tractaven de tu i empenyien socialment la seva causa; si aquells desnonats feien exclamar a la gent planera uns "pobres homes" tan llastimós com es vulgui però igualment indicatiu del grau de sensibilitat, avui, els fills d'aquells exclosos, d'aquells "pobres" s'han tornat "desgraciats viciosos".

Si aquesta realitat interpel·la la força aquelles persones que, avui en dia, tenen el coratge de regir-se per unes premisses ètiques o morals, encara escarrufa més -per usar una expressió amable- la contaminació de les "lleis del mercat" que pateixen aquelles institucions i centres que, per definició i principis, es dediquen a l'acollida i l'atenció mínimes dels socialment desnonats.

Aplicant a aquests centres les teories econòmiques del mercantilisme més absolut que regeixen les empreses on els beneficis són el termòmetre de la seva salut, es dona la gran paradoxa que aquests centres i institucions, a través dels

seus rígids reglaments, per una banda, i de la manca de sensibilitat i imaginació dels organismes públics que han de legislar aquesta gestió, per una altra, esdevenen veritables albellons per on fan escolar molts, moltíssims miserables.

A part d'això, també cal parar esment a la quantitat de milions -un percentatge altíssim dels quals són públics- que costa mantenir tant el disseny de la política de tractament de la marginació com els centres que se'n deriven i els resultats finals d'aquesta elevada inversió. Cal parar esment a la quantitat de doblers que amb la política actual d'acabar la marginació costa cada atès als centres de la xarxa d'atenció.

Finalment, també caldria reflexionar sobre el despotisme de molts centres que els fa dir, sense gens de recança, poc més o manco que la "normalització" o "socialització" dels exclosos passa inexorablement per ells i els seus mètodes. Si, d'una banda, no tenen manies a l'hora d'abraçar el més pur capitalisme per gestionar les seves "empreses", d'altra, no accepten, ans al contrari, combaten ferotjament, un escaló important d'aquest capitalisme com és la competència, en el nostre cas, la competència de tractament. I és així perquè la concentració dels molts centres en poquíssimes mans (i l'església de Mallorca n'és la portaestendard) és tan exagerada com sospitosa.

En definitiva, l'actual estructura organitzativa de l'atenció a tota l'àmplia gamma de la marginació mallorquina pateix d'un singular encarcament i d'una manca notabilíssima de noves idees, nous projectes, noves formes d'acabar una realitat social canviant constantment, i els centres d'atenció ja han tocat sostre pel que fa a la seva incompetència general. Quant a això darrer, les dades oficials són ben eloqüents. I tot, perquè uns i altres s'han oblidat dolorosament de la "matèria" que volen tractar; una "matèria" que té molts noms i llinatges; una "matèria" de carnadura exclusivament humana que exigeix, veu en crit, un canvi substancial -gairebé un gir copernicà- tant en el disseny com en la gestió de la política que, en principi, intenta ajudar-los. Un nou rumb que només es pot dissenyar a partir de la imaginació i de la sensibilitat; a partir de les llambregades fetes des dels ciutadans marginats i no des de la mirada, gairebé toixa, de la nostra immodèstia i supèrbia.

1. El marginal: un moviment colonitzat

Entre nosaltres, els anomenats marginats ja tenen carta de ciutadania. Ja entren, malgrat sigui per ser explotats, dins la sagrada roda dels diners, de la comandera i de la figurera. El sistema ja ha obert una escletxa per on ficar-los al seu engranatge capitalista. La nostra societat ha afegit a la part de baix una mica d'esglaó, tot empedrant-lo amb quatre còdols tarats a la seva escala de classes, castes i estaments.

L'estratègia per arribar a aquesta aparent i cruel normalització dels marginats ha estat aplicar al món de la misèria l'arcaic i prepotent procediment de la colonització. Amb aquesta operació de conquesta i reducció, podem anunciar de forma solemne que *"occident ha incorporat la marginalia a la seva influència i dominis com a part del seu imperi"*.

Cal refrescar la nostra memòria de colonitzats i de colonitzadors per tal de definir què és i què suposa una colonització. El beat Juníper Serra ens darà les llums necessàries per esbrinar amb claredat i simpleza una tal transcendent operació.

La colonització, en tots els terrenys, es realitza quan una potència superior en tècnica, mitjans, força, poder i domini, convençuda que els seus valors no tan sols són preeminents sinó únics, imposa de la forma i manera que sigui la seva autoritat, la seva cultura, la seva filosofia, la seva religió... a una col·lectivitat que jutja com inferior, més o manco salvatge, inculta, indefensa, incapaç de caminar sense la guia salvífica dels redemptors i benefactors de la humanitat. El mètode per aconseguir la colonització és simple i contundent: es diu imposició, coacció, despotisme, dictadura. Es parteix del principi infal·lible del catolicisme que proclama: "extra ecclesia nulla salus", fora dels redemptors, no hi ha salvació. El marginat pot sortir del clot que ells mateixos han cavat i aprofundit, tot "*passant pel tubó*" que ells també han fabricat amb les deixalles de les seves tares i complexos.

Per molt que es presenti com obra suprema de l'altruisme i de la solidaritat, la colonització persegueix i aconsegueix tostemps unes sucoses compensacions amb diners, honors, prestigis, tranquil·litacions de consciència i justifications d'absències i injustícies.

Ara, jo hauria de callar per deixar que vosaltres aplicàssiu la lliçó al camp dels nostres marginats i de les institucions que manifesten rescatar-los, referlos i reinserir-los a la societat. Per convèncer-vos que els mètodes i tècniques que empren les esmentades institucions són colonialistes i colonitzadores, basta que toqueu la baula de l'Hospital de Nit, del Projecte Home, d'El Patriarca, del Psiquiàtric, de Ca'n Pere-Antoni, del menjador social del Govern Balear, etc. Tot just us obrin la porta i us escometin amb veu autoritària i cara de pomes agres, us envestirà un tuf d'autoritarisme, de fanatisme, de dogmatisme, de *reglamentaritis*, de menyspreu... que us convencerà del que us dic. El baf de colonització pura i dura val per a tots els arguments.

On us voldria fer llum seria en el punt de la compensació. Els colonitzadors dels marginats -com tots els altres colonitzadors de la història del món- en treuen un gran, esplendorós i cobejat profit. Un profit material. Els milers de milions que es mouen al voltant dels marginats són increïblement elevats. Dels marginats en viuen una caterva de gent. Repassau, si no, les notícies dels periòdics referides al nombre de personal i a les quantitats dels pressuposts. L'altre dia, els periòdics explicaven que a l'Hospital de Nit hi ha 50 empleats per a 100 usuaris. O sigui, que dos marginats que no porten més feina que ferlos passar pel reglament -ja que físicament es valen per ells mateixos- donen feina remunerada a un monitor.

Fa setmanes, arran d'una generosa donació al Projecte Home, a través del bisbe ens assabentàrem que aquest programa selecte i selectiu gasta més de 180 milions per any.

L'estampa per excel·lència que rubrica l'honor i l'honra dels colonitzadors, és aquella que representa a Colom besant la mà de la reina catòlica. Han passat els segles però es repeteix la mateixa recompensa a l'heroïtat dels nous colonitzadors. L'estampa és la mateixa, l'únic que heu de canviar són els personatges tot posant "la grega" en lloc de na Bel i en Tomeu en lloc d'en Tòfol.

El profeta del Calvari, com a signe d'alliberació i d'arribada d'un nou regne, anunciava que "els pobres són evangelitzats". I tanmateix, els amos de la història han canviat la benaurança per la maledicció suprema fent que els pobres siguin colonitzats.

2.- El manifest de "El Refugi"

Degut, en bona part, a aquesta colonització que pateixen els marginats mallorquins, el panorama que presenta tant l'atenció com el tractament puntual dels caïres que mostra aquest col·lectiu a ca nostra no pot ser més decebedor, tot i els insistents intents de fer callar o, en el pitjor dels casos, matisar aquesta palpable i tristíssima realitat de part d'aquells que posen en pràctica el que, eufemísticament, podríem dir "els camins oficials de salvació".

Tot analitzant de prim compte la realitat marginal en el seu vessant d'atenció, l'Associació "El Refugi" decidí de fer públic un manifest de la seva Junta Directiva que consider adient transcriure íntegrament, car posa el dit en moltes llagues i estigmes.

"El Refugi, impulsat per l'acompliment dels seus Estatuts, per la vergonya de les evidències i per les mossegades de la impotència, vol denunciar davant el nostre poble unes situacions que clamen justícia per als més marginats de la nostra societat.

1. *No podem callar davant la contínua i esgarrifosa mort per la mal anomenada "sobredosi" de centenars de drogoaddictes crònics, condemnats a sobreviure i a morir a la inclemència del temps i de la ciència.*

El Refugi, per l'experiència de quatre anys, sap que ningú no mor per sobredosi; moren -millor dit, els matam- quan els obligam a xutar-se d'amagat, forçant-los a empassolar-se uns atacs d'ansietat que ni el més pintat dels redemptors suportaria.

Per desgràcia, l'estadística oficial ens dona tota la raó. L'any 1995, quan El Refugi practicava la seva estratègia d'acollir en llibertat i respecte tots els ionquis crònics i residuals, moriren 26 persones de sobredosi. El 1996, quan a mitjan any ens arrabassaren de mala manera Sa Placeta i el Puig dels Bous, en moriren 33. Enguany que els responsables són la Creu Roja i el Projecte Home, comptabilitzant només fins al maig, ja n'han mort 27. Val a dir que des que esborraren El Refugi del mapa s'ha doblat l'índex de morts de sobredosi.

Cal afegir que al llarg de quatre anys, quan El Refugi salvava una mitjana de 15 sobredosi per mes, mai ningú no morí a Sa Placeta, cosa que no pot afirmar la Creu Roja amb el poc temps que la gestiona.

Volem explicitar la conclusió que brosta dels fets: els reglaments, la norma mortal que l'ordre i les aparences estan part damunt de la realitat clamorosa de les persones, ha convertit els salvadors en culpables.

2. *Un altre escàndol és la manera com funciona l'únic menjador públic finançat pel Govern Balear en un local que paga l'Ajuntament de Ciutat. En aquest menjador de la comunitat més rica de l'Estat espanyol, només hi són atesos aquells pobres que vénen derivats i controlats des de les institucions reconegudes dins la xarxa de l'acció social, com puguin ser, posem per cas, l'Hospital de Nit i Ca'n Pere-Antoni. Els condemnats al carrer, exclosos forçosos d'aquestes mateixes institucions, no tenen dret a menjar.*

Tot i això, la norma -no hem comprovat si es fan moltes excepcions ni els criteris que se segueixen per fer-les- és que els necessitats només poden acudir al menjador del Carrer del Patronat Obrer un mes sí i dos no.

Davant aquesta increïble situació, no és estrany que El Refugi declari els pares i mantenidors d'aquest brutal sistema culpables de la mendicitat als nostres carrers, semàfors, convents i cases. Quan El Refugi s'encarregava de Sa Placeta, cada vespre -com ho fa ara a Ca's Carrilano- repartia tantes racions o més que el menjador oficial. Es veu que pel sistema oficial -tan catòlic, ell!- no compta per a res la sentència evangèlica de "tenia fam i em donareu de menjar". La fam és l'únic requisit que es pot demanar a un pobre per allargar-li un plat de calent, una bona cara i un tros de pa.

3. *Un altre capítol nefast el formen els qui podríem anomenar "rebutjats d'entrada". Si ens atenem a la lletra de la tan elogiada "Xarxa de Benestar Social", hi ha institucions que s'han compromès -cobrant doblers públics- a atendre un perfil marginal determinat, com puguin ser alcohòlics, vells prematurs, malalts crònics, desvalguts sense família, ... Aquest és el cas de l'Associació Marginats la Sapiència. A la pràctica acullen només aquells que valen, val a dir, els que no creen problemes. O sigui que "d'entrada" es permeten el luxe d'elegir els clients i amb un "tenim ple" despatxen la petició d'acollida sense haver de donar més raons.*

Això, a més d'injust, és ofensiu. Les dels marginats són les úniques institucions que poden cometre impunement una tal arbitrarietat. Urgències de la Seguretat Social posa, si cal, llits als corredors; els col·legis són obligats a obrir aules suplents per als alumnes sobrants. El marginats són els únics que es poden tirar impunement al carrer.

Si no us fiau de la nostra experiència, parlau amb les assistents socials de Son Dureta, del Psiquiàtric o de l'Hospital General i us confirmaran de quina forma les desespera aquest rebuig d'entrada.

Reclamam a les autoritats que obliguin a atendre tots els marginats que pertanyen a les institucions que han contret un compromís públic i pagat de dedicar-se al camp concret dels desemparats.

4. *Ens dol haver de retreure un punt que ofèn el sentit nacionalista de molta gent, però la justícia està part damunt de qualsevol altre sentiment. El cas és que quan l'aprovació de la "paga no contributiva" -33.000 rònegues pessetes mensuals- depenia del Govern central, tots els marginats crònics profunds aconseguïen aquesta ajuda que ells anomenen "la paga mangui". Ara que la concessió depèn del nostre Govern, s'apliquen uns criteris tan tancats, fissicistes i inhumans que només aconsegueixen els punts d'invalidesa necessària els qui es troben amb els dos peus dins la fossa comuna. Fins i tot l'autonomia es dedica a enfonsar els més desgraciats.*
5. *Em deixat el crit més clamorós per al darrer esglaó de la mar gran dels marginats, aquest escamot format per malalts psíquics abandonats, pels ionquis crònics desemparats, pels sidosos rebels, pels pobres inadaptats, ... Tots aquells la mort dels quals sembla que causa alegria als estaments civils i religiosos del nostre poble.*

La conclusió a la qual ens obliga a arribar la realitat, és que els marginats mai no havien estat tan marginats, tan desatesos, tan humiliats, tan colonitzats, tan esclafats com ara. Ni mai els qui es dediquen als marginats

s'havien demostrat tan despòtics, tan desunits, tan enfrontats, tan tancats, tan dogmàtics, tan fanatitzats com ara. Com tampoc les autoritats i el mateix poble, mai no s'havien mostrat tan insensibles davant les desgràcies fins al punt de maleir-los.

Com a primer pas per rompre el malefici, reclamam que es formi un comitè de defensa del marginat. Un grup independent de tota tendència política i religiosa que escolti els marginats, que investigui les injustícies que es cometien amb els més dèbils, que denunciï les situacions insostenibles i que forci el govern i les institucions a complir amb les seves obligacions”.

3. Propostes

Donades les característiques de proclama que té aquest manifest es veu mancat d'una tinginga de suggeriments que esperonetgin la imaginació i enco-ratgin una nova empena al moviment marginal de Mallorca.

Des del meu arrecerat racó, oferiria -entre moltes altres- aquestes pro-
postes d'urgència.

1. Cal diferenciar clarament el que són centres d'acollida i manteniment dels dedicats a curació i tractament.

Les teràpies curatives s'han de realitzar als hospitals, ja que són els únics que tenen la infraestructura de mitjans i personal adequats.

És urgentíssim que la xarxa sanitària amplii les seves possibilitats i ofertes, a fi de poder atendre les malalties que són causa i efecte de la marginació.

Aquesta definició de tasques i finalitats donaria una nova dimensió a les normes i personal que hores d'ara regeixen les institucions d'aco-llida i atenció al marginat.

La manca d'aclariment d'allò que ha de ser una casa d'acollida fa que molts centres escupin els marginats, mentre augmenten escandalo-sament les despeses per personal, el qual s'allunya cada cop més de la germanor solidària per enfonsar-se per la trista figura de guardians de l'ordre i de jutges de la misèria.

2. Cal esmenar i corregir totalment el model a través del qual es regeixen actualment els centres de marginats, un model que ve assenyalat i reforçat per les directius i normes de govern com puguin ser els ajunta-ments, el CIM, la CAIB o la mateixa església.

Les institucions que es dediquen a la marginació actuen totalment com una empresa, la qual cosa vol dir que se segueixen les normes del mercat, que es mira la productivitat per damunt tot; que les persones gairebé no compten per res, mentre la imatge pública de la institució cospa tots els esforços i preocupacions dels dirigents; que els doblers es fonen tots en pagar el personal; que l'assistència als pobres s'ha conver-tit en un pròsper i poderós negoci que paguen els contribuents.

Portant els marginats pel sistema d'empresa s'arriben a absurds tan fantasmals com que atendre un infant arribi a costar deu mil pessetes diàries i que el reglament pur i dur es convertesqui en una màquina de capolar persones. El canvi de punt de referència apuntaria cap al model de família substitutòria amb tot el que això comporta de vocació, sentiment i compromís.

3. Després d'anys de patiments i esperes inútils i frustrants, només veig un camí per restablir el tan necessari diàleg amb els diferents grups que es dediquen als marginats.

Aquest camí seria que la comunicació es restablís amb persones noves, despallades de la fardosa càrrega de fòbies, rancors, venjances i ràbies que en els moments actuals esclafa als històrics de la marginació.

Ja basta que els nostres plats romputs els paguin els marginats.

Passa d'hora de veure cares noves i d'arraconar totes aquelles que, com la meua, tenen l'original fosc i boirós de tant reproduir-se. Ja que, per desgràcia, s'ha demostrat que no es poden reconstruir els vells ponts de comunicació, es fa necessari enllestir-ne de nous.

4. Autodeterminació

A part d'aquestes tres propostes ben puntuals i que afecten directament les directrius d'atenció a la població marginal, la proposta més urgent i transcendent és l'autodeterminació del moviment marginal.

Els drets humans dels marginats parteixen del punt essencial de la llibertat de la persona per arribar, dibuixant una corba d'arcada perfecta, a la llibertat col·lectiva, a la llibertat que podríem dir de classe, com és l'autodeterminació.

Mai no podem cansar-nos de repetir, de proclamar amb les ungles si cal, el dret sagrat del marginat com a persona. Sempre i en tot lloc, sigui quin sigui l'estat en què l'hagin deixat els cops de la vida. Mai no es pot manejar ningú com si fos un objecte, ni fins i tot en l'enganyosa excusa de fer-li el bé. No hi ha bé possible per a una persona en el moment que deixam de tractar-la com a tal.

No hi ha major sofisma que pensar que llevant-li la llibertat el farem lliure. Només hi ha una sortida que és ajudar-lo a ser lliure de tots els fermalls, alliberat de totes les cadenes i dependències, pel camí de la llibertat.

Malgrat els qui ens feim passar per salvadors massa sovint tractem els marginats com a peces manejables del trencaclosques social, la justícia històrica imposa la seva conquesta tot arribant a les illes més desemparades i espoliades de la humanitat com són els miserables.

L'autodeterminació marginal si vol arribar a port haurà de fer un fort i desafiador procés segons les següents passes:

1. **Participació.** Es tracta d'una participació activa amb veu i vot. Una participació que arribi fins al darrer racó de la casa, fins a l'últim detall de la programació. El marginat ha de passar de subjecte passiu a agent

actiu i determinant en tot allò que afecti a la seva vida com puguin ser tasques, activitats, enfocaments, programes, reglaments, ...

2. **Determinació.** Un dia, els marginats han de deixar de ser "assistits" per ser "assistents". La massa silenciosa i poruga d'ovelles que no alcen el bel per no perdre el remuc i el dret a menjadora, s'ha d'alçar com a protagonista del seu propi desenvolupament. Són ells que han de poder fer fora el personal i no el personal a ells. Són ells que han de parlar als mitjans de comunicació i no aquells que cobren per autotitular-se representants dels pobres.
3. **Autogestió.** Això que sembla una encurollida utopia de folls marginals es convertirà en realitat quan una petita cèl·lula comenci a empènyer i a demostrar que l'autogestió és possible i rendible. Després de 25 anys d'anar literalment de trineu, ells m'han fet assimilar la gran lliçó a Can Gazà: qui ho dubta, que véngui, que visqui un mes amb ells i com ells, i després tindrà dret a pontificar.
4. **Revulsió.** Quan els marginats s'alcin gallets de tot agafant les regnes del propi destí, el govern de les seves institucions i l'administració dels seus doblers, llavors, el sistema tindrà un còlic i perbocarà tots els aprofitats, els mal·letats, els cabdills... Un dia, ben prest, al costat dels sindicats obrers se seuran els sindicats marginals.
5. **Revolució.** Quan tot això esdevingui, un cop més *"la peça rebutjada, el lumpen, es convertirà en pedra cantonera del món nou"*.